

WAŻNIEJSZE ZABYTKI PRZYRODY NIEOŻYWIONEJ NA DOLNYM ŚLĄSKU

DO ZABYTKÓW PRZYRODY NIEOŻYWIONEJ występujących na Dolnym Śląsku i objętych dotychczas ochroną zalicza się:

1. Pojedyncze lub zespołowe wystąpienia skał o rzadko spotykanych formach wietrzenia.
2. Wystąpienia skał wylewnych o interesującej strukturze.
3. Jaskinie i schroniska podskalne.

Wymienione zabytki występują w kilku obszarach dolnośląskich. Najliczniej jednak spotyka się je na obszarze Karkonoszy i Gór Kaczawskich. Mniej liczne występują w okolicy Lubawki, Idzikowa i Łądku Zdroju.

Pierwszy z wymienionych obszarów jest zbudowany pod względem geologicznym z granitów tworzących centralną część Karkonoszy i skał metamorficznych stanowiących jego okrywę. Zabytki przyrody są tu związane z masywem granitowym. Są to charakterystyczne formy wietrzenia granitu występujące zarówno w głównym paśmie Karkonoszy, jak i w Kotlinie Jeleniogórskiej. Powstałe w procesie wie-

trzenia formy morfologiczne są uzależnione od struktury granitu i od jego blokowej oddzielności spowodowanej trzema rodzajami spękań: podłużnymi (spękania S), poprzecznymi (spękania Q) i płaskimi (spękania L). Nomenklaturę spękań przyjęto na podstawie pracy H. Cloosa (2). Tak więc granity o strukturze porfirowej tworzą na ogół duże bloki o zaokrąglonych krawędziach, natomiast skały aplitowe rozpadają się na małe bloki o ostrych krawędziach.

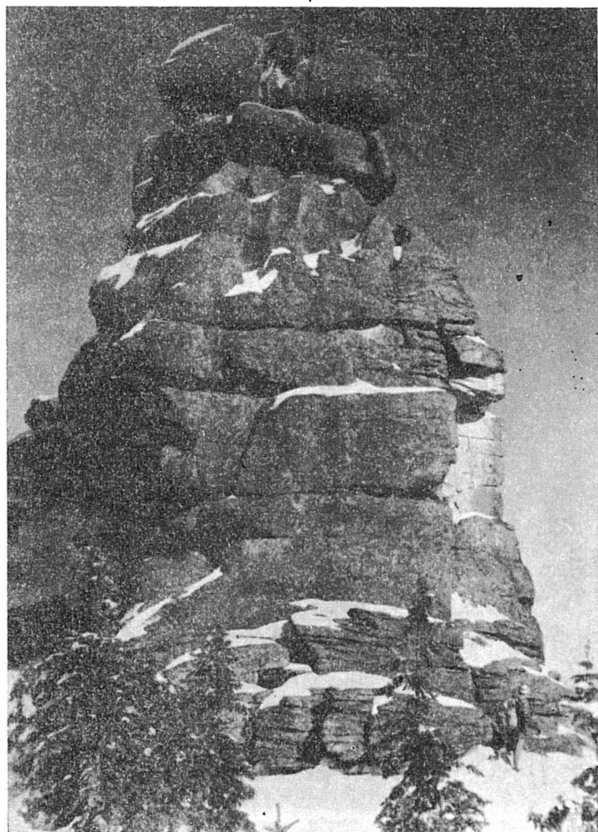
Szczeliny ciosowe ułatwiają przebieg procesu wietrzenia, wskutek czego następuje rozluźnienie spoiwości większych bloków skalnych, co doprowadza w końcu do powstania izolowanych skałek o malowniczych formach morfologicznych. Na niektórych powierzchniach tych skałek zbudowanych z granitu o strukturze porfirowej tworzą się w procesie wietrzenia owalne zagłębienia zwane „misami ofiarnymi”. Formy te opisane zostały przez G. Berga (1) i G. Güricha (3). O formach wietrzenia granitu piszą również w pracy zbiorowej H. Teisseyre, K. Smulikowski i J. Oberc (4).

Drugim obszarem występowania zabytków przyrody są Góry Stołowe. Obszar ten pod względem geologicznym należy do Rowu Górnej Nysy. Jest on zbudowany z serii skał metamorficznych występujących w podłożu oraz z serii skał osadowych należących do górnej kredy i plejstocenu. Będące pod ochroną formy wietrzenia związane są ze skałami górnej kredy wykształconymi w postaci piaskowców o blokowej oddzielności zwanych „ciosowymi” oraz z przewarstwiającymi je marglami zwanymi w literaturze „plenerami”. Te dwa typy skał są różnie odporne na wietrzenie, co wyraźnie zaznacza się w morfologii obszaru Gór Stołowych.

Zasadniczy wpływ na powstanie charakterystycznych form skalnych ma oddzielność ciosowa piaskowców. Spękane bloki skalne w czasie wietrzenia rozpadają się bowiem na izolowane skałki, których powierzchnie w zależności od grubości ziarn piaskowca, jego spoiwa i wkładki lub konkrecji ilastych mają różne kształty. Piaskowce drobnoziarniste o spoiwie krzemionkowym tworzą zwykle formy wypukłe lub płaskie, natomiast margle lub piaskowce gruboziarniste o spoiwie ilastym tworzą zagłębienia na wietrzejącej ścianie.

Duży wpływ na powstanie interesujących form wietrzenia miała działalność eoliczna zwłaszcza w strefie peryglacjalnej, dzięki czemu poszczególne skałki uległy zaokrągleniu, przybierając niekiedy bardzo malownicze kształty (np. grzybów, postaci zwierząt itp.).

Najciekawsze osobliwości skalne Gór Stołowych występują przede wszystkim w okolicy

Formy wietrzenia granitów — tzw. „Pielgrzymy”,
grzań Karkonoszy

Weathering forms of granites the so called „Pilgrims”,
Karkonosze ridge

Fot. W. Czerwiński

Karłowa (Szczeliniec 915 m npm, Góra Stołowa 903 m npm) w okolicy Bukowiny Kłodzkiej (Błędne Skały 860 m npm) oraz przy szosie z Karłowa do Radkowa — grzyby skalne.

Wymienione wyżej formy wietrzenia występujące zarówno w Karkonoszach, jak i w Górach Stołowych mają również duże walory turystyczne jako punkty widokowe.

Podobne formy wietrzenia skał górnokredowych występują także w okolicy Idzikowa (cztery siostry), Lubawki (Kruczy Kamień i Czarci Kamień) oraz w okolicy Lwówka (Szwajcaria Lwówecka).

Wspomnieć tu należy również o interesującym zabytku przyrody, jakim jest Jaskinia Rodachowska w okolicy Łądko Zdroju, która została szczegółowo opisana przez W. Walczaka (5).

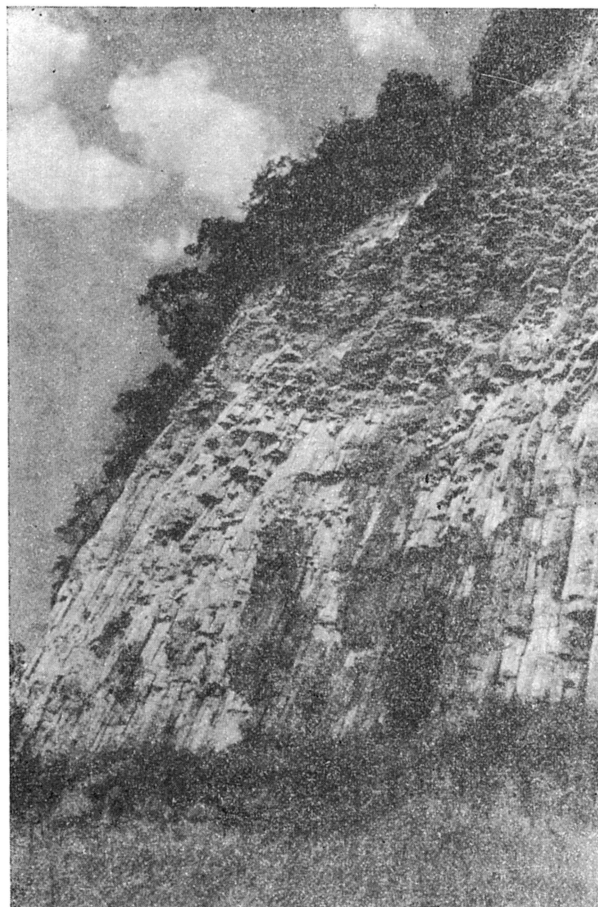
Poza wymienionymi obiektami zostały objęte ochroną także niektóre wystąpienia bazaltu. Część z nich już przed drugą wojną uznana została jako zabytki przyrody. Obecnie pod ochroną znajdują się następujące obiekty: Czartowska Skała i Góra Rataj w powiecie jaworskim oraz Góra Grodziec, Ostrzyca i Wilcza Góra w powiecie złotoryjskim.

Kryteria uznania tych obiektów za zabytki przyrody były bardzo różne. I tak Góra Grodziec uznana została jako obiekt chroniony ze względu na występowanie na niej zabytkowego zamku. Inne odsłonięcia określono jako zabytki na podstawie występującej na nich rzadko spotykanej roślinności (Góra Ostrzyca koło Proboszczowa) oraz jako punkty widokowe (Czartowska Skała).

Zabytki te są również interesujące z punktu widzenia geologicznego. Stanowią one bowiem ciekawe formy wykształcenia postaci bazaltu, jakie powstały podczas krzepnięcia lawy. Ponadto charakteryzują się one ciekawym przestrzennym ułożeniem słupów zależnym od warunków środowiska krzepnięcia lawy.

LITERATURA

1. Berg G. — Der Granit des Riesengebirges und seine Ganggesteine. Abh. d. preuss. Geol. L.A., N. f., H. 94. Berlin 1923.
2. Cloose H. — Tektonische Behandlung magmatischer Erscheinungen. I Teil. Das Riesengebirge in Schlesien. Berlin 1925.
3. Gürich G. — Beiträge zur Naturdenkmalpflege, B. IV. Berlin 1910.
4. Teisseyre H., Smulikowski K., Oberc J. — Regionalna Geologia Polski, Sudety, zeszyt 1. Kraków 1957.
5. Walczak W. — Krasowe jaskinie Sudetów. „Czasopismo Geograficzne”. T. XXIX. Wrocław 1958.

Odsonięcie porfirów w Wielisławiu Złotoryjskim.
Outcrop of porphyres in Wielisław Złotoryjski.

Fot. M. Małachowska-Kleiberowc

SUMMARY

The present paper contains general informations about the most important monuments of inanimate nature in Lower Silesia. It is based on archive materials made accessible by The Curator of Inanimate Nature Monuments in the Wrocław voivodship and on geological literature.

To the inanimate nature monuments in Lower Silesia and being protected are classified:

1. Singular and complex outcrops of rocks with rarely encountered forms of weathering.
2. Outcrops of effusive rocks with interesting texture.
3. Caves and rock shelters.

РЕЗЮМЕ

Настоящая статья содержит общие сообщения о самых важных памятниках неживой природы в Нижней Силезии.

К памятникам неживой природы, находящимся в Нижней Силезии и подлежащим уже охране, можно причислить:

1. Отдельные или групповые выходы скал с редко встречающимися формами выветривания.
2. Выступления излившихся пород с интересной структурой.
3. Пещеры и подскальные ниши.